

I n t e r v j u u

Kiriusutlus

Mati Hint, Tallinna ülikooli emeriitprofessor, Emakeele Seltsi auliige, Wiedemanni keeleauhinna laureaat (2003)

- Oled pärit Lõuna-Eestist, lõunaeesti keel on olnud Sinu elus ja teadlaseteel tähtsal kohal. Kuidas hindad lõunaeesti keele praegust olukorda?

Kahjuks on lõunaeesti keel olnud minu teaduslikes uuringutes suhteliselt tagasihoidlikult esindatud. Eriti kahju on mul sellest, et omaaegne tartu kirjakeel on jäänud lõunaeesti keele elustamisest pigem kõrvale. See oli minu vanaema jaoks kirja- ja jumalasõna keel. Lõunaeesti suurkirjanik Mats Traat on mulle korduvalt südamele pannud, et peaksin kirjutama tartu keele grammatika, aga olen ennast välja vabandanud ikka nii, et hädalisem asi oleks tema teoste lõunaeesti sõnastik, sest juba praeguses põlvkonnas ei osata seda kõrgkirjandust haaravaks lugeda, kuna ei saada aru kõigist sõnadest ja nende tähendusvarjunditest. Kahjuks ei jõua kõike, mida peaks ja tahaks.

Mõttetult konfliktne oli võru keele renessansi algusaastatel võru keelevariandi tõstmine erilisse aadliseisusse teiste lõunaeesti keelevariantide arvel. Lõunaeesti on ikkagi väga üks: see algab Tartust ja ulatub Setumaani ja Mulgi murrakuteni ning hõlmab nii keelt kui ka elulaadi, pärimusi, põhjaeestist rikkalikumat sugulussõnavara (*lell, sõtse*) ja muidugi ka maastikku, hajakülasid ja ehitusviise. Olen olude sunnil pidanud oma tõise elu elama Tallinnas ja saanud isegi Tallinna aukodanikuks, aga olen kogu elu tundnud ennast tugevalt seotuna Lõuna mütoloogiaga, Tartuga, liivimaise Lõuna-Eestiga.

Teaduslikus mõttes tahaksin, et edaspidi meie lähedaste läänemeresoome sugulaskeelte loendis oleks lõunaeesti esindatud oma reaga, võrdselt põhjaeesti keelega. Põhjendusi selleks on enam kui piisavalt. Ja Lõuna-Eesti noortele soovitan südamest tunda uhkust selle üle, et nad on lõunaeestlased.

Mati Hint ja Raimo Anttila 1. juunil 2012 Tallinnas Kompoti kohvikus (Tallinna ülikooli peahoone vastas üle tee, enam seda kohvikut seal pole).

- **Mida pead kodust ja koolist kaasa saadust kõige olulisemaks?**

Kodunt sain kaasa eelkõige ema sisendatud aususetunde. Varastada, teiste arvel midagi saada, petta ja kavaldada – selle eest hoiatas ema mind ja minust vanemat õde, nii et vahel tulid lapsena koguni muremõtted, et ega ma kellelegi ülekohtu pole teinud. Isa mõju oli kahjuks väiksem, sest minu lapsepõlveaastatel oli isa GULAGi vangilaagris Põhja-Uuralites. Kuid mäletan tema karedat pöske ja murdumatut leplikkust, mida aina ja aina kurjasti ära kasutati. Olen kahjuks selle iseloomujoone isalt pärinud – eluolulistest asjades; teaduslikes väitlustes olen oma vaateid kaitsnud piisava kindlameelsusega. Ema sisendas lastele käitumispõhimõtteid, mis on vastu pidanud kõik ajad ja katsumused: kui midagi on napilt, siis jagatakse see perekonnas õiglaselt, jõululaupäevaks pannakse puhtad riided selga, surnuaeda minnakse puhastes riietes, vanemaid inimesi teretatakse, ja palju muud sellist, mille järgimine muutub automaatseks. Aeg oli väga ülekohtune, võib-olla on ka see õiglustunde vajalikkust sisendanud. Juba meheas õppisin palju head ka oma naise vanematelt.

Kõigist oma koolidest (Aakre kool tollasel Lõuna-Tartumaal, praegu Valgamaal, Elva Keskkool) olen kaasa saanud eluaegseid mälestusi ja ka kogu elu kestnud poolehoiutunde mitme koolivenna ja kooliõega. Paljusid õpetajaid mäletan väga soojalt. Loodan, et ka tänapäeva kool annab ellu kaasa sellised sidemed. Halb asi koolis oli koolikiusamine, aga võrreldes praegusega oli minu kooliajal isegi too muserdav nähtus leebem. Väga halb on, kui õpetaja on erapoolik ja jagab kiitusi või laitusi eelarvamuslikult.

- **Astusid Tartu Riiklikku Ülikooli kindla plaaniga õppida kirjandust. Paul Ariste mõjul huvitusid siiski üsna pea keeleteadusest ning läbisid tollal haruldase eriprogrammi matemaatilise ja struktuuralingvistika alal. Kuidas on ülikooliaeg ja -haridus Sinu teadlasteed mõjutanud?**

Kindlasti on ülikooliaeg ülioluline mõjutaja. Keskkoolis olid minu lemmikaineteks matemaatika ja kirjandus, eesti keele grammatika mitte. Ülikoolivalikudki olid kas matemaatika või filoloogia, suunaga kirjanduse uurimisse. Mu keskkooliaegsed matemaatikaõpetajad olid pettunud, et ma ei valinud ülikooli minnes matemaatikat. Aga Tartu ülikooli filoloogiateaduskonnas selgus, et ülikooli tasemel on keele õppimine midagi hoopis erinevat keskkooliaegsest kuivast põhjendusteta grammatikareeglite drillist. Muidugi oli ka akadeemik Paul Ariste kaasakiskuval isiksusel oma osa selles, et mulle sai kiiresti selgeks: ma spetsialiseerun soome-ugri keeleteadusele. Aga juhtus nii, et ma sain ülikoolis ka oma matemaatikaharidust jätkata ja üsna põhjalikult. Olin Tartu ülikoolis esimene filoloogiaüliõpilane, kes sai õppida interdistsiplinaarse individuaalprogrammi järgi keeleteadust ja matemaatikat korraga.

- **1960. aastatel Tartu ülikoolis tegutsenud Generatiivse Grammatika Grupis alustasid oma teed paljud väljapaistvad eesti keeleteadlased. Hiljem seevastu ei ole ülikoolis midagi samalaadset tekkinud. Või on siiski? ÜTÜ näiteks? Mis võis olla põhjuseks, et grupi tegevus oli tollal nii hoogne ja tulemusrikas?**

1960ndatel aastatel Tartu ülikoolis tekkinud Generatiivse Grammatika Grupp oli mitteformaalne, sellel ei olnud kindlat statuuti, see oli uuendusmeelsete õppejõudude ja teaduslikke huvisid üles näidanud üliõpilaste vabaühendus, mis tollastes oludes oli üpris erakordne. Erakordne ja haarav oli ka see, et too rühm oli sõna täpses tähenduses interdistsiplinaarne – sinna kuulusid keeleteaduse õppejõud ja

üliõpilased, samuti matemaatika õppejõud ja üliõpilased. Arvutusmatemaatika elas tollal uute võimaluste (liialdatudki) ootuses, sest just siis tulid elektronarvutusmasinad – tänapäeva personaalarvutite eelkäijad. Seda koostööd vedasid keeleteaduse poolelt dotsent Huno Rätsep ning matemaatika poolelt dotsent Ülo Kaasik ja matemaatilise loogika dotsent Ivar Kull. Kõik nad on jätnud sügava jälje nii oma erialateadusse kui ka tolles rühmas tegutsenud üliõpilaste teadusliku maailmavaate kujunemisele. Püüti laiendada harjumuspärase piire, täiendada keeleteaduslikku mõtlemist matemaatilise mõtlemisega ja vastupidi ning kitsastest võimalustest hoolimata olla kursis sellega, mis toimub maailma teaduses. Grupi nimi on mõjutatud Ameerika keeleteadlase Noam Chomsky teooriast ning sõltumata sellest, kuidas keegi oma hilisemal teadlaseleel on suhtunud Chomsky teooriatesse, märkis juba grupi nimevalik, et meid huvitab keele olemuse mõistmine ja seletamine palju rohkem kui kooligrammatika pisiprobleemid. Ja tõepoolest, enam-vähem kõigist tolles rühmas osalenutest kujunesid teadlased, kellel on nimi Eesti teadusloos.

Miks hiljem midagi nii tulemusrikast pole sündinud? Pole ehk lihtsalt olnud selliseid kooslusi või pole osatud neid aktiveerida. Iga selline algatus eeldab eestvedajaid. Aga pole päris õige, et midagi selletaolist pole hiljem sündinud. Väiksemaid ühendusi on olnud nooremate teadlaste koostööna nõukogudeaegses Keele ja Kirjanduse Instituudis, üliõpilaste tasemel on märgi maha jätnud kasvõi Pedagoogikaülikooli (praeguse Tallinna ülikooli) 1990. aastal lõpetanute eneseharimise rühm Juventa (Martin Ehala, Jaanus Vaiksoo, Meelis Lainvoo, Tiina Veismann jt). Tartu ülikooli vana kirjakeele uurimiserühm on väga tähelepanuväärne ja tõhus teaduslik kollektiiv, mida pikka aega juhtis Valve-Liivi Kingisepp.

- **Väga suur osa Sinu aktiivsest teadlaselust möödus suletud ühiskonnas. Vaatamata sellele olid maailma keeleteaduses väga tuntud ja lähedases kontaktis paljude väljapaistvate keeleteadlastega, Sinu kontaktidest said osa ka Sinu õpilased ja kolleegid. Kuidas need kontaktid tolleaegsetes oludes kujunesid ja arenesid?**

Natuke peab olema õnne või siis soodsast juhusest kinnihaaramist, aga põhiline on ikkagi töö, fanaatiline kaasahaarav töö tunnetuslike probleemidega, mis sind erutavad. Õnn ja soodne juhus tulevad sagedamini ja teenitult nendele, kes on oma pea selgeks mõtelnud. Hakkasin teaduslikes väljaannetes kirjutisi avaldama 1963.–1964.

aastal. Peagi märkasid neid kirjutisi Välis-Eesti (tollal öeldi ametlikult: emigrantlikud) ja Soome keeleteadlased. Rootsisis asunud eesti keeleteadlastest kujunes minu jaoks kõige olulisemaks tihe kirja- ja teaduslike tööde vahetus Valter Tauliga. Tollaste noorte või noorepoolsete Soome keeleteadlaste ja humanitaaridega kujunesid samuti eluaegsed sõprus- ja koosösidemed, paljudega perekondlikult. Kalevi Wiik, Auli Hakulinen, Heikki Paunonen, Tapani Lehtinen, Helena Sulkala, Pekka Sammallahti, Pauli Saukkonen, Matti Leiwo, Fred Karlsson, Paula Sajavaara, Hannu Remes, Seppo Zetterberg on praegu muidugi auväärsetel emeriitprofessorite staatuses või sellele seisusele lähenemas. Seppo Suhonen on juba lahkunud, nagu ka natuke vanemad Soome kolleegid Pertti Virtaranta, Terho Itkonen, Mauno Koski, Tuomo Tuomi ja kauaaegne „Kaleva” peatoimetaja Teuvo Mällinen. Kõiki ei jõua siin üles lugeda, ütlen vaid, et koostöö mitme põlvkonna Soome kolleegidega on mulle olnud väga tähtis, mistõttu ma veel 1997. aastal kaitsesin Helsingi ülikoolis ka Lääne doktorikraadi. Minu kirjutisi on avaldatud kaugelt rohkem kui kümnes välisriigis ja ka rohkem kui kümnes keeles, kuid enim siiski Soomes. Sellele aitas kaasa ka see, et kõik tähtsamad Soome keeleteaduslikud seltsid valisid mind oma välisliikmeks juba nendel aegadel, kui mul polnud mingit lootust pääseda korraiski Soomes käima.

1967. aastal pääsesin nn teadusliku turismirühma koosseisus Prahast toimunud rahvusvahelisele foneetikateaduste kongressile. Kuigi too välissõit jäi mulle 20 aastaks ainsaks, sain sealt mitu eluaegset sõprakolleegi. Kontaktid ja kokkupuuted USA-s töötanud prof Ilse Lehiste (Ohio ülikool) ja Raimo Anttilaga (California ülikool UCLA) on mulle kogu elu olnud väga olulised ka selles mõttes, et nende kaudu on tulnud palju uusi kontakte eriti USA-s ja Kanadas. Raimo Anttilaga tähistame sel sügisel meie tutvuse, sõpruse ja koostöö 45. aastapäeva. Teeme seda ühiskirjutisega ajakirjas Keel ja Kirjandus. Teaduskirjanduse saadetised välismaistelt kolleegidelt on olnud ülimalt helled ja arvan vist põhjendatult, et minu isiklik keeleteaduslik raamatukogu on üks paremaid Eestis. Oma erinüanss oli ka tolleaegsel teadusliku kirjanduse lugemisel: kuna välismaist kirjandust oli napilt, siis loeti seda ülimalt põhjalikkusega, mitte nii nagu praegu tavaks saamas – raamatut lapates või siis internetist sobivaid väljavõtteid otsides.

Kõige selle juures tuleb ütelda, et teaduslikud eriarvamused välismaiste kolleegidega pole kunagi muutunud isiklikuks vaenuks või sügavaks solvumiseks, mis Eestis on kerge tulema.

1989. aasta suvest alates hakkasin suhteliselt kergesti pääsema välismaale. Enne seda ei aidanud mind näiteks isegi kõigi Soome ülikoolide rektorite ühine kutse. Aga 1989. aastaga algas ka Eesti elus uus ajajärk – iseseisvumisvõitlus, mis surus keeleteaduse minu elus mõneks ajaks teisele kohale.

Ei tahaks ka jätta muljet, et kontaktidel Nõukogude Liidu väljapaistavate teadlastega polnud tähtsust. Vägagi oli. Eesti keeleteadlastel olid head koostöösidemed eriti Moskva ja Leningradi, Gruusia ja Armeenia ning muidugi Läti ja Leedu keeleteadlastega. Lätiga olid mul tihedad sidemed ka liivlaste tõttu – liivi keel on olnud üks minu harrastusi ülikooliaastatest peale.

- **Oled nii väljapaistev teadlane kui kauaaegne hinnatud ja armastatud õppejõud. Oled öelnud, et sinu tõeline doktoritöö on sinu juhendatud 1980. aastal Tallinna Pedagoogilise Instituudi lõpetanud kursus, kellest siiani kõik koolis töötavad. Mis Sulle õppejõu töös kõige rohkem meeldib? Mis meelehärmi valmistab?**

Vastab tõe, et 1980. aasta Pedagoogilise Instituudi eesti keele ja kirjanduse osakonna eesti keele õpetajatena lõpetanutest suurem osa töötab praeguseni õpetajatena ja nendest peagi juba keskea ülemisele piirile lähenevatest inimestest on paljud jäänud minu perekonna lähedasteks sõpradeks läbi mitme aastakümne. Minu õppejõutöös on olnud mitu aastakäiku, mis on jäänud südamesse: Pedagoogilise Instituudi 1979. ja 1980. aastal lõpetanud, Pedagoogikaülikooli 1990. aastal lõpetanud, mõned säravad inimesed muudestki aastakäikudest. Üliõpilased ei oska arvata, kui suurt rõõmu teeb õppejõule üliõpilane, kes kõigest n-ö mängleva kergusega aru saab. See oligi õppejõutöö psühholoogiline motivatsioon: sai oma teaduslikku (ja mitte ainult teaduslikku, vaid ka ühiskondlikku ja poliitilist) maailmavaadet istutada järgmisse põlvkonda. Oluline oli ka see, et oma loenguseeriates sai uusi mõtteid ja uute mõtete esitamiseviise auditooriumi ees tahvli ja kriidi abiga läbi katsetada ja lihvida. Praegu muutub see kõik valmispakettideks, kus loengus võimalik loovuse komponent jääb pigem erandlikuks kui pidevaks võimaluseks. Järjest suuremaks ja hajusamaks ning ebaühtlaseks muutunud kuulajaskonnas pole pikaajaline kontakt üliõpilastega enam võimalik. Minu õppejõuroll on üsna lõpufaasis, võib ju püüda mõelda, et need muutused minusse ei puutu, aga ikka on kahju, kui ülikool muutub koosmõtlejate kohast piiratud praktiliste projektide (ainepunktid, bakalaureusekraad) kättesaamise kohaks.

- **Ülikooliharidus on praegu teelahkmel, arutletakse selle üle, kuidas edasi minna. Pahatihti unustatakse seejuures varasemad head kogemused. Mida tooksid oma üliõpilas- ja õppejõuaja ülikoolist tänasesse päeva?**

Minu arvamuses on 3+2 ülikoolimudel pealiskaudse hariduse sünonüüm. Tooksin tagasi erialase kirjanduse kohustusliku lugemise ja õppejõu juhendamisel läbiarutamise. Olen väga veendunud, et internetis surfamine ja sealt ilma seosteta ja kontekstita kopeeritud juhuslikud tõeterad ei anna nii häid eeldusi maailma, elu, teaduse, oma eriala üle juurdlemiseks kui süvalugemine ja loetu arutamine erudeeritud õppejõuga. Tooksin tagasi ka põhjalikud suulised (kirjalike ülesannetega) eksamid, kus üliõpilane on õppejõuga *vis-à-vis* ja teadmiste kontroll ei ole etteantud valikvastustega statistiline õnnemäng, nagu see testide puhul on. Tõelise eksami järel on üliõpilane targem kui enne eksamit. Ja õppejõud saab rohkem aimu, mis toimub tema üliõpilaste peades, nii heas kui ka vähem heas mõttes.

Mitte et ma seda tagasi tuua tahaksin, aga aeg-ajalt võidaks mõtelda sellegi üle, kui põhjalikud olid nõukogudeaegses keskkoolis küpsuseksamid kõigis põhiainetes, ja isegi tolaaegses põhikoolis oli eksameid palju ja nad olid nõudlikud. Jutud kooliprogrammide ülepaisutatusest on liialdatud. Õpilaste ja õpetajate ajahäda tuleb suurel määral mujalt – elulaadi muutumisest, mitte koolist. Elulaadi muutustega tuleks püüda kohaneda, nii et õppimine kui tõsine tegevus alla ei käiks.

- **Sinu 1983. aastal ilmunud „Eesti keele õpikut IX klassile” tsiteeriti 1980. aastatel enam kui nii mõndagi teaduslikku teost. Nüüdseks on sellest ilmunud viis trükki ja õpik on kasutusel ka ülikoolide fonoloogia- ja morfoloogiakursusel. Milline peaks olema eesti kooli hea emakeeleõpik?**

Kindlasti ei jaga ma seisukohta, et emakeel on paljalt puhtpraktiline töövahend, mille kasutamine tuleb ära õppida, juurdlemata selle üle, missugune on selle vahendi konstruktsioon, mis on keele olemus üldse, kuidas keel teeb meid inimeseks, kuidas keel kujundab meie mõtlemist. Praktiline keele kasutamise oskus on mõistagi vältimatult vajalik, aga seegi jääb pinnaliseks, kui üldse ei juurelda selle üle, mis võtteid keel kasutab meie mõtteid väljendades ning ühiskonda ühendades või lõhestades, rahvusi ja kultuure defineerides ja piiristades.

Kui ühel kaalukaasil oleks eesti keele konsonantühendite õigekirja erandite veatu omandamine ja teisel arusaamine sellest, kuidas keel töö-

tab, kuidas keele abil meiega manipuleeritakse, ajupesu tehakse, missugused on meie võimalused omakorda keelt kasutada meie arvates õigete eesmärkide teenimiseks jne, siis see esimene puhtpraktiline kaalukauss näiks minu silmis väga kerge. Hea emakeeleõpik ei tohiks hüljata keele olemuse üle arutlemist, ei tohiks õpetada mõttetusi (näiteks sõnaalgulise konsonandi välte määramist) ja oleks puhtpraktiliste keeleoskuste õpetamisel tõhus. Olen veendunud, et huvitav saab olla üksnes tunnetuslik lähenemine keelele ja et selle huvi najal saab ka puhtpraktilist keele kasutamist õpetada. Samas püüan aru saada, et paljude õpilaste puhul oleks saavutuseks juba emakeele praktiline oskus elementaartasemel. Probleem on selles, kuidas võimekamatel-huvitatumatel mitte kärpida keele sügavamalt õppimist, leppides samal ajal sellega, et vähemhuvitunud võivad jääda puhtpraktiliste oskuste tasandile.

- **Koolide emakeeleõpetus on viimasel ajal teinud läbi suuri ja põhimõttelisi muutusi. Kuidas hindad eesti emakeeleõpetuse sõjajärgset ajalugu ja praegust olukorda? Mida arvad emakeeleõpetusest uues riiklikus õppekavas?**

Emakeeleõpetus sõjajärgsetel aastakümnetel järgis üsna truult sõjaeelse Eesti Vabariigi õpikuid – see oli reegliskne. Keelt õpetati kui praktilist vahendit, laiem pilk keele olemusele puudus. 1970-ndateni see suundumus pigem süvenes: valitses tüüpsõnade määramise drill, ei tahetud tunnistada, et meetod tegelikult ei tööta, sest mitte tüüpsõna järgi ei käänatud-pööratud, vaid käänamise-pööramise järgi määrati nõutud tüüpsõna. Ülikooliõpetuses polnud asi palju teistmoodi, enne kui ülikooli tuli keelemärgiõpetus ja hakati taotlema ka keele olemuse mõistmist. Keskkooli jõudis see alles 1980-ndatel aastatel koos tüüpsõnadrilli mõningase tagasitõmbamisega. Praegu on õppekirjanduse plussides ja miinustes raske orienteeruda, kui sa ei ole tegevõpetaja. Riiklik õppekava annab tegelikult suured võimalused esitada täiesti erinevaid keelelisi maailmavaateid, nii et õpik justkui vastab õppekavale. Võib esitada kolme häälikuvälte iganenud teooriat ja võib seda (õigustatult) eitada – ikka vastab õpetus õppekavale. Arvan, et Eesti oludes oli ekslik ja toob halbu tagajärgi otsus lükata õpikute taseme probleem erakirjastajate kasumitaotluse ja õpetajate seas tehtava müügitöö valdkonda. Tulemuseks on ebaühtlus mistahes kooliastme lõpetajate teadmistes.

Emakeel kui õppeaine ei ole õpilaste hulgas populaarne. Emakeele-tundide mõttekust on õpilastele raske seletada, kui õppematerjal on

igav. Õpik peab olema huvitav, ja seda sisuliselt, mitte lapsikute trikkidega mängides. Emakeeleõpikute autoritena näeksin tippkeeleteadlasi, kes muidugi peavad aru saama, et kool on kool, mitte teadusasutus.

- **Eesti emakeeleõpetust on peetud liiga struktuurikeskseks ja uues õppekavas on sellest loobutud. Milline peaks Sinu arvates olema praktilise keeleõppe ja keeleteadmiste vahekord emakeeleõpetuses? Miks on oluline tunda emakeele struktuuri ja keeleteaduslikku terminoloogiat?**

Eesti emakeeleõpetus on olnud traditsiooniliselt struktuurikeskne. Halb on selle juures olnud see, et mingitki arusaama õpikus esitatud struktuuri suhtelisusest pole viidud õpetajateni (õpilastest rääkimata, aga see pole ka nii vajalik). On kinnitatud näiteks, et eesti keeles on seitse käändkonda, või viis, või mõni teine arv, aga alati on see kehtinud nagu tõde struktuuri kohta, mitte kui üks võimalik viis (paljudest) keele struktuuri esitamiseks. Sellest on nüüdseks vabanetud ehk liigagi radikaalselt. Ühtmoodi muutuvate sõnade struktuurilise kokkukuvuvuse arusaam tuleks igal juhul päralt viia. Ka praktiline keeleõpe vajab arusaamist, mis on sõnaliik või grammatiline aeg või miks on nõme lauseid nagu *Koju jõudes udu haihtus* tõlgendada grammatiliselt vigasena, justkui käiks kojujõudmine udu kohta. Ei ole normaalne, kui grammatika terminoloogiat õpitakse alles võõrkeeletundides.

- **Intervjuus Maalehele on Mats Traat pidanud reaalseks eestlaste keelevahetust paari põlvkonna vältel. Oled Sa selles osas optimistlikum?**

Mulle näib, et eesti ühiskonnas on kõva kaal avalikel või telgitagustel mõjutajatel, kes peavad enesestmõistetavaks positsioonide loovutamist inglise keelele ning eesti keele kohtlemist mittetäisväärtuslikuna. See võib viia keelevahetuseni. Minu jaoks on see riigi ja rahva ja eestlaste eelmiste põlvkondade reetmine. Tagajärjeks on kultuurikatkestus ja ka iga üksiku inimese identiteedi ebakindlus. On suur õnnetus, kui inimene enam ei tea, kes ta on, kust ta tuleb ja milleks elab. See ei tähenda, et ma pooldaksin keelelist ja kultuurilist kapseldumist. Tulen ise üsna vabalt toime kuues-seitsmes keeles ja veel palju rohkemates keeltes loodud kultuur läheb mulle korda. Aga kuskil peab inimesel olema ka keeleline kodu.

Suur oht on keele bürokratiseerumine, millega on jõutud niisuguste liialdusteni, et kõneleja ise ka ei saa aru, miks ta nii keeruliselt kõneleb.

Miks ta ütleb *õiguskeskkonna muutumine*, selle asemel, et ütelda kõigile arusaadavalt *seadusemuudatus*? See tähendab võõrandunud, võõraks ja raskesti arusaadavaks muutunud keelt, mis ei saagi olla nii armas ja turvaline kui klaar ja arusaadav keel. On jõutud niisuguse absurdini, et eestlane ei oska enam oma emakeeles väljendada seda, mida tahaks. Ja ometi on meil arenenud kirjakeel. Ka õigekeelsusnormide pidevad pisimuutused ei tohiks minna nii kaugele, et tekitavad emakeele kasutamisel ebalusetunnet.

Kahjuks on meie õigekeelsusreformikesed osalt jõudnud absurdi. Näiteks kui veel veidi aega tagasi pidi kirjutama *rootsi kardinad* ja *hollandi juust* väikese algustähega ning *Esimene maailmasõda*, *Vabadussõda* ja *Pariisi Kommuun* suurtähte kasutades, siis nüüd on kõik vastupidi: *Rootsi kardinad* ja *Hollandi juust* suure algustähega ning *esimene maailmasõda* ja *vabadussõda* väikese algustähega. Missugused ka ei oleks normimuutuste põhjendused, nii järsk traditsioonide vastupidiseks pööramine ei ole normaalne. Kas mõeldakse, mida see kaasa toob? Kogu alles äsja kehtinud õppekirjandus muutub vananenuks, see on selge; uuendustega juhised lähevad suures trükiarvus müüki, see on ka selge. Õpetaja peab hakkama õpilastele seletama, et see, mida ma teile möödunud aastal õpetasin, on nüüd teisiti. Tegevust kuipalju. Aga kas tuleb hakata ka klassikute tekste iga paari aasta järel ümber kirjutama? Päril naljakas oleks seda mõeldagi. Muidugi ei ole niisugusel agarusel miskisugust pistmist keeleteadusega.

- **Oled alati käinud oma rada ja öelnud seda, mida oled pidanud vajalikuks öelda. Mis Sulle maailmas ja Eesti elus praegu kõige rohkem muret teeb?**

Lapsepõlv sõjajärgsetel aastatel tähendas minusugustele „rahvavaenlaste” lastele ka tühja kõhtu, pidevat hirmu ja ametlikku tõrjutust. Praeguses Eestis on mul õudne teada, et kümned tuhanded lapsed ei saa iga päev kõhtu täis süüa, samal ajal kui äkki miljardärideks tõusnud inimesed võivad endale lubada lausa absurdset raiskamist. Häirib solidaarsuse ja kaastunde vähesus, mis on mõnele Eesti poliitilisele erakonnale lausa programmiline eesmärk. Olen individualist, aga minu jaoks tähendab see eelkõige isiklikele eeldustele vastavat eneseteostust, mitte põhimõttelist hoolimatust selle vastu, mis jääb kitsast isiklikust ringist väljapoole.

Eestis on maad võtnud inimeste ärakasutamise mentaliteet – ligimene on ressurss, millest tuleb võimalikult odavalt võimalikult palju

välja pigistada või välja petta. On toimunud väärtuste ümberhindamine, nii et ahnust nimetatakse eduks ja väljend „Olgem ausad!” on muutunud sisutuks sõnakõlksuks.

- **Kui peaksid ritta seadma oma elutöö tulemusi, siis kuidas Sa need järjestaksid?**

Eelkõige olen eesti keeleteadlane ja loodan, et mul on eesti keele häälikusüsteemi ja morfoloogia uurimisel ka tulemusi, mis on muutnud varasemaid arusaamu ja ise muutunud keeleteadlaste ringis üldiseks arusaamaks. Üht-teist olen toimetanud ka teistes eesti keele valdkondades. Laulva revolutsiooni aegadel olin Eesti poliitikas, kuulusin keeleseaduse komisjoni ning Riigikogu kultuurikomisjonis ja Euroopa Nõukogu Parlamentaarses Assamblees kaitsesin jõudumööda Eesti ja eesti kultuuri huvisid. Olen olnud ka mitme väljaande kolumnist-publitsist (Soome ajalehes „Kaleva” 14 aastat), mõnel ajajärgul ka aktiivne kirjutaja Sirpi ja Õpetajate Lehte, rääkimata muidugi Eesti keeleteaduslikest väljaannetest. Jõudumööda olen uurinud oma vanemate kodukoha Rõngu kodu- ja kultuurilugu.

- **Millised tööd on Sul praegu käsil ja kavas?**

Tahaksin lõpetada ulatusliku monograafia eesti keele prosoodiast, esialgu on selle kavatsetud pealkirjaks „Eesti välde”. See on mul pooleli juba üle kümne aasta, ikka on tulnud vahele midagi, mis töö selle käsikirjaga on täielikult katkestanud. Kui suudaksin avaldada paar köidet oma fonoloogia- ja morfoloogiaalastest kirjutistest, siis oleksid nad natuke pikema aja kestel kaitstud unustamise eest. Usun, et teatud väärtus poliitilise ajaloo dokumentidena oleks ka minu poliitiliste reiside täpsel dokumenteerimisel aastatest 1989–1995, mil olin Eesti poliitikas. Need on kõik olemas, suhteliselt valmis kujul. Humanitaarteadlase jaoks võivad saabuva vanaduse aastad olla vägagi viljakad. Kui on õnne ja juhus soosib.

Veljo Tormis otsustas ühe juubelisünnipäeva järel, et sellest alates ta enam ei kirjuta. Aga see ei tähenda loovast elust loobumist, vaid keskendumist tehtu süvendamisele. Mina järgin Veljo Tormist selliselt, et uusi kirjutamislubadusi ma välispidiisel survele enam ei anna, püüan täita seni antud lubadused ja kirjutada-avaldata seda, millest olen mõtelnud juba aastaid.

3. augustil 2012 Saaremaal

Küsitlenud Annekatrin Kaivapalu